Konsument verket • KO

Datum 2018-05-15

Dnr 2018/500

Granskning av avtalsvillkor för investeringssparkonto

Bakgrund

Investeringssparkonto har sedan avdragsrätten för privat pensionssparande avskaffades blivit en alternativ sparform för konsumenter.[1] Mot bakgrund av detta inledde Konsumentverket en granskning av avtalsvillkor för investeringssparkonto under hösten 2017. De villkor som inkluderats i granskningen är Svenska Fondhandlareföreningens allmänna villkor för investeringssparkonto samt avtalsvillkor från tio olika bolag (se fullständig lista i bilaga 1). Utgångspunkt i granskningen har varit bestämmelserna i lag (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden (AVLK).

Avgränsning

Konsumentverket har valt att begränsa granskningen till de avtalsvillkor som är direkt tillämpliga på avtal om investeringssparkonto. Verket har därmed inte granskat avtalsvillkor som det hänvisas vidare till i villkoren för investeringssparkonto, exempelvis villkor för depå- och kontoavtal, allmänna villkor för handel med finansiella instrument och riktlinjer för utförande av order samt sammanläggning och fördelning av order. Vidare har Konsumentverket valt att begränsa granskningen till de villkor som bedöms vara mest betydelsefulla för konsumenterna och som är återkommande i de granskade aktörernas villkor. Sammanställningen är därmed inte uttömmande och kommer heller inte att behandla enskilda aktörers villkor i detalj. Konsumentverket kan därför komma att ha kompletterande synpunkter på villkor hos en enskild aktör även om de inte återfinns i denna PM.

Rättslig reglering

Lag (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden

Genom AVLK införlivades rådets direktiv 93/13/EEG om oskäliga villkor i konsumentavtal i svensk rätt. Lagen har till syfte att skydda konsumenter mot oskäliga avtalsvillkor. Med oskäliga avtalsvillkor avses bland annat villkor som avviker från gällande lagstiftning och som gynnar näringsidkare på konsumenternas bekostnad. Den marknadsrättsliga bedömningen enligt AVLK ska inriktas på om ett villkor typiskt sett är oskäligt mot konsumenten. Villkoren ska bedömas efter sin lydelse och innebörd. Frågan om ett avtalsvillkor är att anse som oskäligt ska avgöras på grundval av en samlad bedömning av parternas rättigheter och skyldigheter.

[1] Finansinspektionens rapport om Konsumentskyddet på finansmarknaden, 12 maj 2015, s. 13.

Postadress	Fakturaadress	Besöksadress	Telefon/Fax	E-post/webbadress	Bankgiro	Org.nr
Box 48 651 02 Karlstad	FE 64 838 73 Frösön	Tage Erlandergatan 8A	0771-42 33 00 054-19 41 95	konsumentverket@konsumentverket.se www.konsumentverket.se	5050-2806	202100-2064

Det finns tre huvudgrupper av avtalsvillkor som kan anses oskäliga och som kan förbjudas av Patent- och marknadsdomstolen (PMD):

1. Avtalsvillkor som strider mot tvingande lagstiftning eller allmänna rättsprinciper.

2. Avtalsvillkor som strider mot dispositiv rätt och leder till en så stor nackdel för konsumenten att det inte blir någon rimlig balans mellan företagets och konsumentens rättigheter.

3. Avtalsvillkor som är så vilseledande eller oklart presenterade att konsumenten vilseleds om dess innebörd eller om sina rättigheter.

Av 3 § AVLK framgår att PMD kan förbjuda villkor som med hänsyn till pris och övriga omständigheter är oskäliga mot konsumenten. Ett sådant förbud ska vara påkallat från allmän synpunkt eller på annat vis ligga i konsumenternas intresse. Ett förbud innebär att näringsidkaren i framtiden inte får använda samma eller väsentligen samma villkor. Förbudet ska som huvudregel förenas med vite.

I bilagan till ovan nämnda direktiv finns en icke uttömmande lista, den s.k. grå listan, med avtalsvillkor som kan anses oskäliga i avtal med konsumenter. De villkor som ingår i listan är avsedda att fungera som vägledning vid tillämpning av direktivet.

Lag (2011:1268) om investeringssparkonto

Av 3 § lag (2011:1268) om investeringssparkonto (ISKL) framgår att ett investeringssparkonto måste uppfylla vissa villkor. Ett avtal om investeringssparkonto får enligt 9 § inte innehålla villkor som är oförenliga med bestämmelserna i lagen. Av förarbetena till ISKL framgår dock att lagen inte innehåller några hinder mot att avtalet om investeringssparkonto innehåller villkor som är inskränkande i förhållande till bestämmelserna i lagen.[2] I lagen regleras bl.a. vilka tillgångar som får förvaras på investeringssparkontot och under vilka förutsättningar, se 16–19 §§ ISKL.

Bedömning

Nedan redogörs för de villkor Konsumentverket uppmärksammat i granskningen och som verket, i flertalet fall, bedömer vara oskäliga. Redogörelsen är inte uttömmande. De brister som redogörs för är sådana som är återkommande i de granskade aktörernas villkor.

Formkrav för uppsägning

Flera av de granskade avtalsvillkoren innehåller krav på att uppsägning av investeringssparkontot ska ske skriftligen. En del villkor uppställer även krav på att uppsägningen, för att vara giltig, ska ske per brev. Av marknadsrättslig praxis följer att avtalsvillkor som innehåller formkrav, exempelvis att uppsägning ska ske skriftligen, är att betrakta som oskäliga (se bland annat MD

[2] Prop. 2011/12:1, s. 316. Se även Sjöstedt, lag (2011:1268) om investeringssparkonto kommentaren till 9 §, Karnov.

2002:23, MD 2005:10, MD 2005:23, MD 2015:3). Det är däremot inte felaktigt av en näringsidkare att rekommendera att uppsägning sker skriftligen.

Vad gäller formkrav för uppsägning av en finansiell tjänst, så som exempelvis ett investeringssparkonto, anser Konsumentverket att det inte finns skäl att göra en annan bedömning. Till stöd för detta kan bl.a. nämnas att det i förarbetena till konsumentkreditlagen (2010:1846) uttalas att uppsägning från konsumentens sida av ett avtal på obestämd löptid får ske utan formkrav, det vill säga att uppsägning ska kunna meddelas såväl skriftligen som muntligen.[3]

Av förarbetena till ISKL framgår att kontoinnehavaren normalt bör ha möjlighet att säga upp avtalet och därmed avsluta kontot under vissa förutsättningar, till exempel skriftligen.[4] Mot bakgrund av vad som uttalats av MD angående formkrav för uppsägning bör detta enligt Konsumentverkets mening inte ses som ett allmängiltigt krav utan får snarare betraktas som ett uttryck för att det är lämpligt om uppsägningen sker skriftligen.

Det måste förvisso kunna uppställas krav på att konsumenten identifierar sig på lämpligt sätt när denne vill vidta olika åtgärder, så som vid uppsägning av ett konto. Ett identifikationskrav motiverar dock inte att det uppställs särskilda formkrav för uppsägningen. Det finns enligt verkets mening inget som talar för att en konsument som vill säga upp sitt investeringssparkonto endast kan identifieras genom att uppsägningen sker skriftligen. Vad gäller frågan om identifiering kan nämnas att flera bolag idag har olika lösningar för kundens möjlighet att identifiera sig, såsom via telefon, personligt besök eller via bolagets hemsida när konsumenten är inloggad via exempelvis ett BankID. Enligt Konsumentverkets mening bör det således vara möjligt för en konsument att, efter identifiering, säga upp ett investeringssparkonto på ett flertal olika sätt.

Mot bakgrund av ovanstående anser Konsumentverket att villkor som föreskriver att uppsägning ska ske i viss form är att anse som oskäliga.

Förvaring av tillgångar på investeringssparkontot

Konsumentverket har uppmärksammat att flertalet villkor som reglerar konsumentens tillfälliga förvaring och flytt av icke godkända investeringstillgångar samt vissa typer av kontofrämmande tillgångar är otydliga i sin utformning. Konstruktionen ser i många fall ut som så att det i ett villkor anges under hur lång tid sådana tillgångar får förvaras på investeringssparkontot. I ett senare villkor, som är placerat längre ned i avtalet, framgår sedan tidsfrister för när tillgångarna senast måste ha flyttats ut från investeringssparkontot.

Ett exempel är att konsumenten i ett villkor tillåts att förvara tillgångarna under 30 dagar på sitt investeringssparkonto. I ett senare villkor framgår sedan att konsumenten senast fem dagar före den tidsfrist som angetts i det förstnämnda villkoret måste ha avfört tillgångarna från kontot. I annat fall ges

[3] Prop. 2009/10:242, s. 115.
[4] Prop. 2011/12:1, s. 322.

bolaget rätt att bl.a. avyttra hela eller delar av konsumentens innehav av tillgångarna.

Konsumentverket anser att konstruktionen enligt exemplet ovan kan vilseleda konsumenter avseende innebörden av bolagets villkor i fråga om förvaring av icke godkända investeringstillgångar respektive kontofrämmande tillgångar. Som Konsumentverket uppfattar det behöver konsumenten läsa villkoren tillsammans för att få en tydlig uppfattning om hur denne ska agera i det fall det förvaras sådana tillgångar på investeringssparkontot. Att villkoren är placerade på olika platser i avtalet och därmed inte i anslutning till varandra försvårar enligt verkets mening konsumentens möjlighet att förstå villkorens innebörd.

Sammanfattningsvis anser verket att villkoren bör utformas och struktureras på ett sådant sätt att konsumenten ges goda möjligheter att förstå och ta till sig innebörden av villkoren, särskilt med hänsyn till konsekvensen av att konsumenten inte flyttar tillgångarna i rätt tid. Enligt verket kan villkoren i sin nuvarande utformning vilseleda konsumenter då de är presenterade på ett oklart sätt. Villkoren är därmed att betrakta som oskäliga.

Tidsfrister för förvaring av kontofrämmande tillgångar

Den i tidigare avsnitt nämnda problematiken med otydlighet i fråga om villkor för förvaring av tillgångar på investeringssparkontot gäller både för icke godkända investeringstillgångar och för vissa typer av kontofrämmande tillgångar. Vad gäller kontofrämmande tillgångar framgår av förarbetena till ISKL att lagen inte innehåller några hinder mot att parterna, i avtalet om investeringssparkonto, kommer överens om att kontofrämmande tillgångar ska föras ut från investeringssparkontot mer skyndsamt än de tidsfrister (30 respektive 60 dagar) som föreslogs i propositionen och som numera återfinns i 17-19 §§ ISKL.[5] Det framgår vidare av förarbetena att det av praktiska skäl dock inte är möjligt att helt utesluta förvaring av kontofrämmande tillgångar på ett investeringssparkonto, exempelvis på grund av att en investeringstillgång kan ändra karaktär till en kontofrämmande tillgång utan konsumentens vetskap. Kontofrämmande tillgångar bör därför i vart fall få förvaras på ett investeringssparkonto under en övergångsperiod.[6]

Konsumentverket har, vad gäller kontofrämmande tillgångar, uppmärksammat att vissa avtalsvillkor innehåller tidsfrister som tillsammans medför att konsumenten inte ges någon tid överhuvudtaget att förvara sådana tillgångar på kontot. Ett exempel är att det i ett avtalsvillkor anges att kontofrämmande tillgångar får förvaras på investeringssparkontot i 30 dagar, samtidigt som ett annat avtalsvillkor längre ned i avtalet anger att tillgångarna måste avföras från investeringssparkontot senast 30 dagar före den tidpunkt som angetts i det förstnämnda villkoret. I det fall konsumenten inte avfört tillgångarna inom denna tidsfrist har bolaget bl.a. enligt villkoret rätt att avyttra hela eller delar av tillgångarna

Konsumentverket uppfattar ovanstående villkor som att konsumenten måste avföra kontofrämmande tillgångar från investeringssparkontot på samma dag

[5] Prop. 2011/12:1, s. 316.
[6] Prop. 2011/12:1, s. 317.

som tidsfristen för hur länge tillgångarna tillåts att förvaras på kontot börjar löpa. Följden av detta blir således att konsumenten ges noll dagar att förvara tillgångarna på investeringssparkontot.

Mot bakgrund av vad som framgår av förarbetena avseende tidsfrister för förvaring av kontofrämmande tillgångar, dvs. att det visserligen är möjligt att avtala om snävare tidsfrister men att konsumenten under en övergångsperiod bör ges en viss tid att förvara tillgångarna på kontot, anser Konsumentverket att villkoren i sin nuvarande utformning är oskäliga då de strider mot dispositiv rätt och skapar en obalans mellan parterna. Detta eftersom villkoren begränsar konsumentens rätt att förvara kontofrämmande tillgångar på kontot när sådan möjlighet bör ges under en övergångsperiod.

Meddelanden

I flera av de granskade avtalsvillkoren finns en presumtion om att när bolaget skickar meddelanden till konsumenten via brev ska meddelandet anses ha kommit konsumenten tillhanda exempelvis senast fem bankdagar efter det att meddelandet skickats. I motsatt situation, det vill säga när konsumenten skickar meddelande till bolaget via brev, finns däremot ingen presumtion om att brevet ska anses ha kommit bolaget tillhanda inom x antal dagar. Istället anses brevet ha kommit bolaget tillhanda den dag då brevet faktiskt kommit fram till bolagets adress.

Av förarbetena till preskriptionslagen (1981:130) framgår att det är avsändaren som bär ansvaret för att ett meddelande som har sänts når mottagaren.[7] Det ankommer således på avsändaren att visa att meddelandet nått mottagaren. Detta har bl.a. fastslagits i Högsta domstolens avgörande NJA 1996 s. 809.

Så som avtalsvillkoren är utformade enligt exemplet ovan föreligger en presumtion om att meddelandet nått konsumenten inom fem bankdagar, oavsett om brevet de facto nått konsumenten eller inte. För konsumentens del gäller istället att denne bär ansvaret för meddelandet till dess att det har nått bolaget. Det gäller således olika villkor för antagandet om när brevet har nått mottagaren beroende på om det är bolaget eller konsumenten som står som avsändare. Konsumentverket anser att villkoren innebär en avvikelse från gällande rätt till förmån för bolagen och till nackdel för konsumenten. Villkoren är därigenom att anse som oskäliga.

Icke godkända investeringstillgångar

Av förarbetena till ISKL framgår att det står bolagen fritt att begränsa vilka slags investeringstillgångar som får förvaras på ett investeringssparkonto.[8] I fråga om investeringstillgångar som godkänts av bolaget har Konsumentverket uppmärksammat att det i flertalet avtalsvillkor anges att det är upp till konsumenten att vid var tid hålla sig uppdaterad om vilka tillgångar som får förvaras på investeringssparkontot. Vilka tillgångar som är godkända av bolaget publiceras enligt villkoren i en lista på bolagets hemsida. Enligt Konsumentverkets uppfattning innebär detta att det är upp till konsumenten att på eget initiativ besöka bolagets hemsida regelbundet för att ta del av denna lista och på så vis hålla sig uppdaterad om vilka tillgångar som är godkända.

---

[7] Prop. 1979/80:119, s. 64.
[8] Prop. 2011/12:1, s. 316.

Av punkt 2 b andra stycket i grå listan följer att konsumenten inom rimlig tid ska meddelas om det sker en ändring i avtalsvillkor för finansiella tjänster. Konsumentverket anser att den aktuella situationen skulle kunna jämföras med vad som sägs om underrättelse till konsument vid ändring av avtalsvillkor i punkt 2 b andra stycket i grå listan, då listan som bolagen tillhandahåller får anses utgöra en del av avtalsvillkoren.

Enligt Konsumentverkets mening kan det inte ses som en särskilt komplicerad uppgift för bolaget att meddela konsumenten när listan över godkända investeringstillgångar uppdateras. Konsumenten skulle i en sådan situation fortfarande behöva besöka bolagets hemsida för att ta del av listan, men då mot bakgrund av att bolaget dessförinnan informerat konsumenten om att listan uppdaterats. Mot bakgrund av avtalsvillkorens nuvarande utformning bedömer Konsumentverket att det uppstår en obalans mellan parternas åtaganden. Villkoren är därmed att betrakta som oskäliga.

Komplicerat språkbruk

I många fall innehåller avtalsvillkoren ett språk som kan vara svårt för en genomsnittskonsument att förstå. Exempel på sådana termer är *”erforderlig”, ”ske utan förfång”, ”avyttra”, ”ta i anspråk/ianspråktagande”*, *”åligga*”, *”verkställa”, ”tillställa”, ”hänföra”, ”förfara med omsorg”, ”förvärv”, ”ändamålsenlig”, ”med tillbörlig omsorg”, ”åtagande”,* etc. Svårlästa avtalsvillkor medför att konsumenten riskerar att inte förstå innebörden av villkoren. Med hänsyn till att konsumenten inte ska vilseledas om ett avtalsvillkors innebörd eller om sina rättigheter anser Konsumentverket att flera av de granskade avtalsvillkoren generellt sett kan göras mer lättbegripliga för konsumenten.

Konsumentverket har vidare noterat att det förekommer avtalsvillkor där konsumenten åläggs att, vid vissa åtaganden, *omgående* underrätta bolaget medan bolaget i sina skyldigheter åläggs att inom ett visst antal dagar från det att bolaget fått kännedom om en viss omständighet underrätta konsumenten. I praxis har konstaterats att begreppet ”omgående” inte utesluter att viss hänsyn kan tas till omständigheterna i varje enskilt fall i fråga om graden av skyndsamhet med vilken en åtgärd måste vidtas.[9] Mot bakgrund av att begreppet ”omgående” innebär en viss tidsfrist att agera anser Konsumentverket att begreppet bör preciseras, exempelvis i avtalets begreppslista eller under ”definitioner”.

Hänvisning mellan villkorsbilagor

Konsumentverket har uppmärksammat att det i flertalet avtalsvillkor finns villkor som hänvisar vidare till andra villkorsbilagor och allmänna bestämmelser. I flera exempel behöver konsumenten hålla sig uppdaterad på flera olika uppsättningar av villkor i ett sammanhang för att få en fullständig bild av de villkor som gäller för tjänsten. Konsumentverket anser att det mot bakgrund av detta finns anledning att framhålla att i det fall sådana hänvisningar är nödvändiga för den aktuella tjänsten är det bolagets skyldighet att säkerställa att den information som lämnas mellan sådana villkorsbilagor är

[9] MD 2006:4.

tydlig och lättillgänglig för konsumenten. Det är även upp till bolaget att säkerställa att det inte föreligger motsägelser mellan villkorsbilagorna som riskerar att vilseleda konsumenter om villkorens innebörd eller sina rättigheter.

Avslutande kommentar

Investeringssparkonto har under de senaste åren blivit en alternativ sparform för många konsumenter. Det är därför av vikt att säkerställa att de avtalsvillkor som tillhandahålls för denna sparform inte är oskäliga. I annat fall finns risk för att konsumenter vilseleds eller drabbas ekonomiskt.

Genom denna granskning har Konsumentverket noterat att samtliga av de granskade aktörernas villkor för investeringssparkonto innehåller brister. Verket anser att villkoren generellt kan utformas på ett tydligare och mer lättbegripligt sätt, samt att villkor som bör läsas tillsammans också placeras tillsammans så att konsumenten lättare kan tillgodogöra sig och förstå avtalsinnehållet.

Vidare anser verket att avtalsvillkor som uppställer formkrav vid uppsägning är att betrakta som oskäliga. Detsamma gäller villkor som inskränker konsumentens rättigheter på ett sådant sätt att obalans uppstår mellan parterna. Här kan bl.a. nämnas situationen där konsumenten fråntas möjlighet att förvara vissa typer av kontofrämmande tillgångar på investeringssparkontot. Skulle en konsument förvara en kontofrämmande tillgång på kontot utan att ha uppmärksammats på de tidsfrister som gäller för avförande av sådana, kan konsumenten drabbas ekonomiskt i händelse av att bolaget på eget initiativ överför eller avyttrar tillgången.

Konsumentverket utgår från att de aktörer som ingått i granskningen tar verkets synpunkter i beaktande vid utformningen av sina villkor. Verket kommer därför att genomföra en uppföljning av samtliga aktörers avtalsvillkor för att säkerställa att så har skett. Som framgått är sammanställningen i denna PM inte uttömmande och verket kan därmed komma att ha kompletterande synpunkter på villkor som inte återfinns i denna PM.